

Lakatos Júlia

Miért fogadják el Macrontól, amit Orbántól nem?

A koronavírus első, és második hullámát elemző 4 vezető, 4 válságkommunikáció című kutatásunk, és a korábbi, európai politikusok vezetői karakterét is vizsgáló tanulmányunk konzisztensen azt mutatták, hogy Emmanuel Macron és Orbán Viktor vezetői stílusa, politikához való közelítése között jelentős átfedések vannak. Elemzésünkben erre szeretnénk egy új példát hozni, mégpedig a francia köztársasági elnök

legutóbbi nagyívű beszéde kapcsán. Hat hónappal a francia elnökválasztás előtt ugyanis Emmanuel Macron egy grandiózus fejlesztési tervet jelentett be France 2030 néven, amely a poszt-COVID válságkezelési tervéből nőtt ki. A hír a hazai sajtót is megjárta, azonban a tudósítások elsődleges fókusza a terv *tartalmi* elemei voltak, nem pedig annak elméleti alátámasztása. Holott Macron épp úgy egyfajta nemzetkarakterológiai érvelést alkalmazott tervének szükségességének megindoklására, mint amit Orbán Viktor szokott a nemzetközileg konfliktusos programelemeinek alátámasztására (ld. illiberális demokrácia rendszerének megfogalmazása, migráció elutasítása, vagy a gyermekvédelmi törvény szükségességének felvázolása). Emmanuel Macrontól azonban mintha sokkal inkább elfogadnák az ilyen jellegű kinyilatkoztatásokat. Elemzésünkben ennek a diszkrepanciának az okaira mutatunk rá.

Nemzetkarakterológia és politika

A 21. században furcsán hat, hogy egy európai vezető nemzetkarakterológiai megállapításokra alapozza politikai programpontját. A nemzetkarakterológia, mint olyan, inkább történelmi jelenséggé vált mára. A modern, mérhetőségre épülő tudomány, erősen háttérbe szorította a "néplélektannal" foglalkozó, egyéni megfigyeléseken alapuló irányzatot, amit a fasizmus faji, biológiai megközelítése eleve lejáratott. A nemzetkarakterológia azon ága,

amely lényegében szociológiai megfigyeléseken alapult, azonban ma is tovább él, például a különböző értékkutatásokban. A klasszikus "néplélektannal" foglalkozó ága pedig erősen felhígulva a politikai történetmesélésben is megjelenik, hiszen egy-egy narratíva nemcsak az egyénről, hanem egy közösségről, sőt akár a nemzet egészéről is szól. Ezek a megközelítések azonban már nem tekinthetők hivatalosan is nemzetkarakterológiának, csupán építenek annak ma is elfogadhatónak tekintett elemeire.

A 19. század közepén, 20. század elején Európa-szerte virágzó műfaj magyar vonatkozásban talán leggyakrabban hivatkozott műve a Szekfű Gyula által szerkesztett Mi a magyar? című kötet, amely a nemzeti jellem meghatározására irányult. Prohászka Lajos, Németh László, vagy épp Bibó István hasonlóképpen a magyar mentalitást próbálta megörökíteni a különböző történelmi sorsfordulók elemzése révén. A műfaj azonban idővel háttérbe szorult, a fentebb már említett okokból kifolyólag, mert a nemzetre, nemzetkarakterológiára való hivatkozás a nacionalizmus, és a Horthy-korszak iránti nosztalgia szinonimájává vált. A nemzetkarakterológia magyar alkalmazása tehát mind felívelésében, mind leáldozásában követte a nemzetközi trendeket.

Persze kérdés, hogy létezik-e egyáltalán olyasvalami, hogy nemzeti mentalitás? Van-e egyáltalán tudományos alapja az ilyen vizsgálódásoknak?

A modern felfogás szerint egy nemzet karaktere az egyéni cselekvések, hiedelmek összességéből alakul ki, nincs olyan, hogy egy adott országra jellemző kollektív néplélek. A fentebb említett értékkutatások ezeket az egyéni megnyilvánulásokat képesek megragadni. Mit keresnek akkor mégis Emmanuel Macron nagyszabású technikai fejlesztésekre kiélezett beszédében olyan jellegű hivatkozások, hogy a franciák ilyen-és-ilyen tulajdonságuk alapján nem szeretik, ha megmondják nekik mit tegyenek? És miért van az, hogy ha Orbán Viktor hivatkozik a "nép"-re, vagy a "magyar emberek"-re, és azok bizonyos tulajdonságaira, úgy mint szabadságszeretetet stb., akkor az jóval nagyobb figyelmet kap, mint a francia elnök hasonló megnyilvánulásai?

Franciaországban erős a nemzeti öntudatra való hivatkozás, és van történelmi hagyománya annak, hogy politikusok a francia "lélektannal" foglalkozzanak. Mindez beleillik a franciákról kialakított sztereotípiák körébe, amely szerint büszkék és nacionalisták, de legalábbis patrióták. Ezen tulajdonságokat, ha nem is feltétlen nézik jó szemmel más országokból, nem érzékelik fenyegetőnek sem a demokrácia, sem a többi országgal való kapcsolatuk tekintetében, elvégre a második világháborút a győztes oldalon zárták, s az európai projektet a kezdetektől támogatták. Egyszerűen van egyfajta közmegegyezés, hogy "a franciák már csak ilyenek", esetleges nacionalizmusukért kompenzálják a divat, a gasztronómia, és a kultúra terén nyújtott alkotásaikkal.

Minták a múltból

A történelmi hagyományokon túl Emmanuel Macronnak Valéry Giscard d'Estaing politikai pályafutása, és írói munkássága is mintaként szolgál a nemzetkarakterológiai megközelítések alkalmazására. A két politikust gyakran állítják párhuzamba egymással. Közös ugyanis pályafutásukban, hogy egy olyan országban, amely inkább idősebb, tapasztaltabb vezetőket választ, mindketten rendkívül fiatalon kerültek hivatalba. Mindketten egy új korszakot ígértek nemzetüknek, amelyben Franciaország egy olyan középhatalommá válik, amelynek nemzetközi tekintélyét egy erősebb, egységesebb Európai Unió fogja garantálni. Mindkét szereplő reformerként kívánt bevonulni a történelembe, igaz, Giscard d'Estaingot korlátozták a külső tényezők abban, hogy megvalósítsa ezt a szándékát. Ennek ellenére John Lichfield, aki húsz éven keresztül volt az Independent című újság párizsi tudósítója úgy fogalmazott, hogy Giscard d'Estaing mindkét utódjánál (François Mitterrand és Jacques Chirac) többet tett azért, hogy felkészítse Franciaországot a 21. századra. Miközben munkásságáért tisztelték, aközben – akárcsak Macront – nem igazán kedvelték. Visszavonulását követően született írásaiban nagyon hasonló gondolatok foglalkoztatták, mint Emmanuel Macront napjainkban, történetesen az, hogy hogyan lehetne Franciaországot egy új pályára állítani. Ennek egyik példája az *A franciák. Reflexiók egy nép sorsáról* című könyve.

Az említett írásában Giscard D'Estaing a francia jövőt vázolta fel a francia néplélek elemzéséből kiindulva. Anélkül, hogy ismertetnénk a könyvet, néhány fejezetcíme ide kívánczik. "Hová helyezzük magunkat, avagy Franciaország a világ közepe?", vagy "A franciák sérült lelkvilága.", illetve "A francia életerő új centrumai." Konklúziójában Giscard D'Estaing arra jut, hogy a franciaság "...viselkedésmintákból, szenvedélyekből, gondolatmenetekből és sajnos a szellemünkbe beleragadó előítéletekből szövődik össze." Ahhoz, hogy Franciaország diadalmasabban vonuljon be a modernitásba, úgy véli, hogy ezt a pszichológiai, kulturális csomót kell kibogozni, és másként megkötni. Ennek két feltételét vázolja fel, egyfelől azt, hogy a franciák egyazon történelem részének tartsák magukat, másfelől, hogy kiszabaduljanak a múlt szorításából, hogy feltárhassák a modernitás adta lehetőségeket. Mindez nem jelenti a múlttal való szakítást, épp ellenkezőleg fontos a történelmi folytonosság fenntartása. Ugyanakkor már az ezredforduló idején is úgy fogalmazott, hogy "...életmódunkat csak úgy tudjuk megőrizni, ha a modernitás nyertesei leszünk." Amihez hozzáteszi, hogy sokkal izgalmasabbak volnának a közéleti viták, ha azok a modernitáshoz való alkalmazkodásról szólnának. "Milyen oktatási rendszerrel, milyen pedagógiával tudnánk a legjobb esélyeket biztosítani a 2020-as nemzedék számára?" Emmanuel Macron lényegében ezen kérdéseket gondolja újra az eljövendő évtizedre nézve programadó beszédében, s ha kezünkbe vesszük Giscard D'Estaing könyvét, rögtön nem is tűnik olyan esetlegesnek nemzetkarakterológiai érvelése.

A függetlenség terve

Az elméleti előzményeket követően, lássuk miről is szól Macron elképzelése. A 2030-ig tartó befektetési terv lényege a francia ipar innováció-centrikus fejlesztése. Az atomenergiára, az elektromosautókra, a mezőgazdaságra, az űriparra, és a biotechnológiára koncentrál, abból kiindulva, hogy napjaink, illetve a jövő legégetőbb válságai alapvetően a környezettel, és ez által a közlekedéssel, valamint táplálkozásunkkal függenek össze. A megoldás ezekre a problémákra az "okosabb", jobb termelés, amelyet a technológiai fejlesztések révén remél megvalósítani a koncepció. A terv központi eleme a más országoktól való függés megszüntetése, hasonlóképpen, ahogyan Magyarországon is úgy reagáltak, a COVID vírus által okozott ellátási hiányokra, hogy maszkgyártásba, és oltóanyag termelésbe kezdtek.

A függetlenség azonban több, mint a más országok termelésétől való függés hiánya. A program a függetlenség megteremtését úgy értelemszerűen, hogy ez által Franciaország és Európa újra saját kezébe veheti sorsának irányítását. S hogy miért van minderre szüksége? Beszédében Macron úgy fogalmaz, hogy a franciák nem a legjobbak a világ változásaihoz való alkalmazkodásban. Amikor azt mondják nekik, hogy "Meg kell hozni ezeket a reformokat,

mert a szomszédaink már megtették", az nem igazán válik be. Nincs meg ez a mentalitásuk, nem szeretik, ha azt mondják nekik, "Nem jól csináljátok." Macron ezzel szemben úgy jellemzi a francia állampolgárokat, mint akik szeretik saját életük, és nemzetük sorsát kézben tartani. Úgy véli, hogy ez Franciaország üzenete és ígérete a világnak, ez az, ami leginkább jellemzi a nemzetet. Ez az, amit az általunk korábban vizsgált beszédeihez visszanyúlva a humanizmus védelmének nevez. Ha ez ismerősen cseng, nem véletlen. A gondolat nem áll messze Orbán Viktor szuverenista megközelítésétől. Igaz, meglehetősen másként van csomagolva az üzenet, de a végeredmény mégis ugyanaz. Megindokolni egy különutas megközelítést az uniós mainstreammel szemben, mindezt az ország politikai kultúrájából kiindulva.

Miért fogadják el ezt a megközelítést Emmanuel Macron esetében? Azért, mert ahogyan arra már korábbi kutatásaikban is rámutattunk, miközben Macron esetében is fontos a szuverenitás hangsúlyozása, a nemzeti szuverenitás és az európai szuverenitás számára nem egymást kizáró fogalmak, mint Orbán Viktor kommunikációjában, hanem egymást feltételező elképzelések. Ebben a beszédében is hangsúlyozza, hogy miközben Franciaországnak újra nagy nemzetté kell válnia, és saját kezébe kell vennie sorsának irányítását, aközben a változások révén hozzá kell járulnia az Európai Unió és a világ fejlődéséhez is.

Saját sikerét tehát világszerte a jobb élet elősegítésére használná, amely folytatása azon korábbi szándékának, hogy Franciaországot geopolitikailag újrapozicionálja, mi több a globális kihívásokat kihasználva visszanyerje hajdanvolt világpolitikai vezető szerepének egy részét. A francia elnök korábbi javaslatai az Európai Unió jövőbeli szerepvállalására megkíséreltek irányt szabni a közösség számára a migráció, a klímaválság, vagy épp a kiberbiztonság terén, valójában azonban már a német kancellárváltás okozta esetleges európai hatalmi vákuumból próbáltak hosszabb távú politikai hasznot húzni. Miközben a jelen program sokkal inkább belpolitikai irányultságú, és azt a célt szolgálja, hogy perspektívát nyújtson az állampolgárok számára a jövő évi választások előtt, aközben a nemzet számára felvázolt célok illeszkednek Macron korábbi európai javaslatainak irányvonalába is.

A francia fejlesztések, a versenyképesség ilyen irányú növelése mintegy előfeltételei a tágabb világpolitikai céljainak megvalósításának, amelyben szintén találkoznak elképzelései a magyar miniszterelnökével. Nem véletlen alakult ki az utóbbi években jó viszony a két politikus között, amit a közös európai (hatalom)politikai érdekeken túl az is magyaráz, hogy ugyanazt a célt fogalmazták meg, mégpedig nemzetük geopolitikai újrapozicionálását. Mivel Magyarország ilyen irányú lehetőségei legfeljebb a V4-es régióra terjedhetnek ki, és az ezen belüli vezető pozíció megszerzésére, Orbán Viktor értelemszerűen nem versenytársa a macroni kísérletnek, amely a hajdan volt francia nagyság egy részének visszaszerzésére irányul.

Emiatt is férhet meg különösebb konfliktus nélkül ez a két dudás az Európai Unió csárdájában.

Amit szabad Jupiterrek...

Amikor azon gondolkodunk, hogy miért vált ki más reakciót ugyanazon kommunikációs konstrukció – azaz a nemzetkarakterológiai megközelítés – a két ország vezetője között, természetesen nem lehet figyelmen kívül hagyni az országok méretét, és státuszát. Franciaország egy birodalmi múlttal rendelkező európai középhatalom, míg Magyarország mindig is a periférián helyezkedett el, és onnan próbált nagyobb befolyásra szert tenni. Ez mind megítélését, mind lehetőségeit meghatározza, de meghatározza azt is, ahogy a függetlenséghez, a szuverenitáshoz viszonyul, még az Európai Unió berkein belül is.

Ivan Krastev hívja fel a figyelmet egy friss interjújában a birodalmi szerep fontosságára a kelet-európai országok számára. Timothy Snyderre hivatkozva megfogalmazza, hogy "...az Európai Unió azt állítja magáról, hogy a nemzetállamok hozták létre. De valójában az EU-t alapító nyugat-európai országok egyike sem volt igazi nemzetállam. Mind bukófélben lévő, vagy elbukott birodalom volt." Magyarország az Oszák-Magyar Monarchia részeként is egy birodalomnak a része volt, nem pedig nemzetállam. A kelet-közép-európai nemzetállamok a birodalmak szétesésével jöhettek létre, ami azt a paradox helyzetet

eredményezte Krastev szerint, hogy két egymással szembenálló nézet él tovább a birodalmakról a térségben. Egyfelől az, hogy a birodalmak sohasem maradnak fenn, másfelől az, hogy sohasem szűnnek meg. A kelet-európai “másodosztályú” állam, és társadalom érzetet nagy mértékben ez fűti, ami a magyar szuverenitás harcot is részben (de nem teljes mértékben) magyarázza. Amikor Orbán Viktor brüsszeli kettős mércét emleget, akkor valójában az EU-n belül létező centrum-periféria hatalmi konfliktust tematizálja az átlagember számára érthető módon. Ami nyugatról nézve a világ rendje, az keletről nézve ugyanis korrigálandó igazságtalanság. Míg a nyugat-európai hatalmak a birodalmi szerepüket már elmúlnak tartják, addig azon országok, amelyek más fejlődési pályát jártak be, úgy érzik, hogy tovább él a hatalmi fölény. Ha egy európai nagyhatalom birodalmi hagyományainak megfelelően mozog a hatalmi térben, saját igényeket fogalmaz meg, netán irányt szabna Európa számára, az úgymond természetes, míg, ha egy periférikus állam lép fel ilyen igényekkel, az értetlenséget szül.

Emmanuel Macron azért képes egyszerre képviselni az európai és a francia szuverenitást, mert történelmi hagyományaiból ez következik. Orbán Viktor pedig azért vagilagosan interpretálja a szuverenitást, mert a periférikus lét más tapasztalatokkal ruházta fel a magyarokat a tekintetben, hogyan kell érdeket érvényesíteni egy nagyobb politikai egységben belül. Mindezek mellett azonban érdemes szem előtt tartani

Macron stratégiájának kettősségét. Az, hogy a “függetlenségért”
cserébe az Európai Unió számára is előnyös feltételeket ajánl,

azaz belebegteti, hogy Franciaország sikeréből az Unió is profitál, egészen biztosan mérsékli a kísérletével szembeni ellenérzéseket. A magyar kísérlet tekintetében érdemes volna elgondolkodni hasonló módon, hogy egy zéró összegű játszma helyett mi az, amivel érdekeltté tehetők a magyar szuverenitáskísérlettel szembehelyezkedő erők abban, hogy legalább annyira legitimnek tekintsék a törekvéseket, mint a francia köztársaság elnök esetében. Mindez nem is olyan egyszerű. Ajánlatot kell tenni Európának, de ennek tovább kell mennie a jelenleg felkínált víziónál. A jelenlegi kulturális, ideológiai alapú ajánlat ugyanis csak tovább fokozza a konfliktust, ahelyett, hogy mérsékelné.

